XII. Jahrgang. März—April. No. 2.

Zeitschrift
für
HEBRÆISCHE BIBLIOGRAPHIE

Unter Mitwirkung namhafter Gelehrter

herausgegeben

von

Dr. A. Freimann.

Redaktion: Dr. A. Freimann
Frankfurt a. M.
Langestr. 15.

Verlag und Expedition:
J. Kauffmann
Frankfurt am Main
Börnestrasse 41.
Telephon 2846.

Jährlich
erscheinen 6 Nummern.

Abonnement 7 Mk. jährlich.

Literarische Anzeigen
werden zum Preise von
25 Pfg. die gespaltene Petitzeile angenommen.

Frankfurt a. M. | Die hier angezeigten Werke können sowohl durch den Verlag dieser Zeitschrift wie durch alle anderen Buchhandlungen bezogen werden. | 1908.

I. ABTEILUNG.
Einzelschriften.
a) Hebraica.

ABRAHAM DAVID, אשל אברהם, Glossen zum Ritual-Kodex Orach-Chajim. Buczacz, Druck v. W. Dratler, 1906. (4) + 192 S. 4⁰.

ALHADIF, A., מפי אהרן, Responsensammlung. Jerusalem, Selbstverlag, 1907. 2, 118 Bl. fol.

BERGER, ISR., ילקוט ישראל, Abhandlungen moralischen Inhalts. Szatmar, Druck v. A. Boros, 1905. 12 Bl. 8⁰.

[GEBETE], כנפים לארץ. Des Ailes à la terre. Prières. Paris, Union liberale israélite (Durlacher), [1907]. 147 S. 8⁰.
[Gebetbuch der Pariser Reformgemeinde].

[GEBETE], סדר התפלות. Rituel de prières pour tous les jours de l'année, contenant de [sic!] prières pour les différentes circonstances de la vie. Traduction de M. le rabbin *Debré*. 3e édition, revue, corrigée et augmentée. Paris, Durlacher, 1907. 751 S. 8°. u. 1 Bild.

[GEBETE], ספר תפלות ישראל. Sepher Tephiloth Israël. Prières journalières traduites de l'hébreu avec des notes élémentaires destinées à en faciliter l'intelligence par Joseph Cohen. Tome I. Mincha et Arbith. Tunis, Impr. C. Soliba aîné, 1907. XII, 261, VIII, 32 S. 24°. F. 1,50.

[Die Uebersetzung ist ein Machwerk. *Liber.*]

MISCHEL, L. משנת אליעזר, 1) Homilien; 2) Responsen; 3) Talmud-Novellen. Drohobycz, Selbstverlag, 1906. (10) u. 204 Bl. fol.

ROSENBERG, A., ענה כסיל, Verteidigung der von Friedländer edierten ירושלמי-Ausgabe zu Chullin. Szinyernaralja, Druck v. J. Wider, 1908. (16) Bl. 8°.

SAUL aus LAUTERBACH, דברי שאול, Pilpulistische Abhandlung über den Pentateuch. Krakau, Druck v. J. Fischer, 1905. (8) u. 128 S. 4°.

SCHLESINGER, M., שאל לך האות, Novellen zur Mischna uud zum Talmud. Paks, Druck v. Rosenbaum, 1907. 48 u. 20 Bl. 8°.

THUMIN, W., מקור דמעה, Trauerrede über das Hinscheiden des Rabbiners David Moses in Czortkow. Zaleszczyki, Druck v. S. Glass, 1903. 2 u. 18 Bl. 4°.

WALKOWSKI, S., תמונות וטפוסים, Bilder aus dem jüdischen Leben in Galizien. Podgorze, S. L. Deutscher, 1907. 92 S. 8°.

ZERIHIN, J., חלק יעקב, Predigten. Jerusalem 1902. 6 u. 132 Bl. 4°.

b) Judaica.

BERGER, Ph., Intaille à légende hébraïque provenant de Carthage et bagne en or à caractères puniques provenant de Tunis. Paris, E. Leroux, 1906. 5 S. 8. Fig. (Aus „Revue d'assyriologie et d'archéologie orientale," VI).

BESSE, J., Les trois livres attribués au roi Salomon traduits de l'hébreu. (= Bibliothèque orientale elzévirienne) I. L'Ecclésiaste. II. Les Proverbes. III. Le Cantique des Cantiques. Paris, Leroux, 1906—1907; 3 Bde., 57, 158, 53. S. 18°. à F. 2,50.

BLEEKER, L. H. K., De zonde der gezindheit in het Old Testament. Rede, gehouden bij de aanv. van het hoogleersambt aan

de univ. te Groningen. Groningen, J. B. Wolters, 1907. 36 S. 8 °. f. 0,50.

BLOGG, S. J., קהלת שלמה, Kohelet Schelomo. Ein Familienbuch für die häusliche Andacht und zur religiösen Belehrung. Neu bearbeitet und mit einem Anhang versehen von A. *Sulzbach*. Rödelheim, (Frankfurt a. M., J. Kauffmann), 1908. M. 2.

BRÉHIER, E., Les idées philosophiques et religeuses de Philon d'Alexandrie. Thèse. Paris, A. Picard, 1908; XIV, 336 S. gr. 8°.

[Wichtig].

BRISSET, J. P., Les prophéties accomplies. Daniel et l'Apocalypse. Paris, Leroux, 1906; 299 S. 12°. F. 3,50.

[Unwissenschaftliche Apologetik].

BULLETIN de l'Alliance israélite universelle. 3 e série, n ° 31. Année 1906. Israélites de Russie, de Roumanie, de Perse, de Turquie d'Asie et de Tripolitaine. Paris 1907. 229 S. 8 °.

CHALOM, J., Les Israélites de la Tunisie. Leur condition civile et politique. Thèse, Paris, Arthur Rousseau, 1907. XV, 199 S. 8°.

CORPUS inscriptionum semiticarum ab Academia inscriptionum et litterarum humaniorum conditum atque digestum. Pars secuuda inscriptiones aramaicas continens. Tomus II, fasciculus primus. Paris, Imprimerie Nationale (Klincksieck), 1907; 250 S. 4°.

DREYFUS, R., Alexandre Weill ou le prophète du faubourg Saint Honoré (= Revue des Etudes juives, LIV). Paris, Librairie Durlacher, 1907. 32 S. gr. 8°.

—, —, (= Cahiers de la quinzaine, 9e cahier de la 9e série, 26 janvier 1908). Paris, 8 rue de la Sorbonne. 72 S. 8°.

[Abdruck des Vorhergehenden, mit einem aus 2 Briefen bestehenden Anhang.]

ELBOGEN, J., Studien zur Geschichte des jüdischen Gottesdienstes (= Schriften der Lehranstalt f. die Wissenschaft des Judentums. 1. Bd. 1. u. 2. Heft) Berlin, Mayer und Müller, 1907. IX, 192 S. M. 5.

FAERBER, R., Der 15. Ab als ehemaliger Volksfesttag. Traditionsgeschichtlich dargestellt. [Aus: „Jüd. Literaturblatt"]. Elbing, Selbstverlag in Witkowitz (Maehren), 1908. 14 S. 8 °.

GAEBELEIN, A. C., The harmony of the prophetic word. London, Revell, 1908. 212 S. 8 °. 3 s. 6 d.

GERSON, Ad., Beiträge zur Bibelkritik. 1. Heft. Abraham. Eine politische Legende. Zur Einführung einer neuen Quellenhypo-

these auf historischer Grundlage. Filehne, Selbstverlag, 1908. 16 S. M. 0,80.

GOUIN, F., La Bible et la morale chrétienne. Exposé critique. Poligny, Imprimerie Jacques, 1907. 18⁰.

GRAETZ, H., Geschichte der Juden von den ältesten Zeiten bis auf die Gegenwart. Aus den Quellen neu bearbeitet. 4 Bd. Geschichte der Juden vom Untergang des jüdischen Staates bis zum Abschluss des Talmuds. 4. verm. u. verb. Aufl. Bearbeitet von S. *Horovitz*. Leipzig, O. Leiner, 1908. XII, 483 S. 8⁰. M. 9,50.

HALEVY, J., Recherches bibliques. Tome IV. Paris, Leroux et Geuthner, 1907. V, 557 S. gr. 8⁰.

[T. 3, vgl. ZfHB. XI, 78. — Wiederabdruck von in der „Revue Sémitique" erschienenen Abhandlungen, u. z.: Le livre de Nahum; le prophète Sophonie; Antinomies d'histoire religieuse. Le livre récent de M. Stade [„Biblische Theologie des A. T."]; le livre de Jonas; le livre de Halacuc, le livre d'Obadia; la date du récit Jahwéiste de la création (Genèse 2—3)].

HILDENFINGER, P., Bibliographie des travaux de Mr Moïse Schwab (1860—1904). Paris, 1905. 39 S. gr. 8⁰.

JAHRBUCH für jüdische Geschichte und Literatur. Herausg. v. Verbände der Vereine für jüdische Geschichte und Literatur in Deutschland. 11. Bd. Berlin, M. Poppelauer, 1908. 278 u. 52 8⁰. M. 3.

JEREMIAS, A., Der Einfluss Babyloniens auf das Verständnis des Alten Testamentes (= Biblische Zeit- und Streitfragen zur Aufklärung der Gebildeten. Herausg. v. Friedrich Kropatschek. IV. Serie 2. Heft.) Gr. Lichterfelde, E. Runge, 1908. 32 S. 8⁰. M. 0,50.

KOEBERLE, J., Die alttestamentliche Offenbarung. 2. völlig neu bearb. Aufl. der Vorträge „Zum Kampfe um das alte Testament." Wismar, H. Bartholdi, 1908. VIII, 143 S. 8⁰. M. 2,20.

LEMANN, A., Le Christ, Dieu, Prêtre éternel, Roi victorieux. Interprétation du psaume CIX d'après la texte hébreu. Lyon, impr. Vitte, 1907. 32 S. 8⁰.

LEVI, I., Le péché originel dans les anciennes sources juives (= Jahresbericht der „Ecole pratique des Hautes études, section des sciences religieuses"). Paris, Imprimerie Nationale, 1907. 63 S. 8⁰.

[Die wissenschaftliche Beilage geht bis S. 28.]

MACLAREN, A., The second book of Kings from chapt. 8, and the books of Chronicles, Ezra and Nehemiah. London, Hodder, 1908. 408 S. 8⁰. 7 s. 6 d.

—, —, The books of Esther, Job, Proverbs and Ecclesiastes. London, Hodder, 1908. 418 S. 8⁰. 7 s. 6 d.

MAINZ, J. M., Die Bedeutung der זכר-Feier. Ein Beitrag zur Erklärung alt-jüdischer Bräuche. Frankfurt a. M., Sänger u. Friedberg, 1908. 15 S. 8⁰. M. 0,80.

MARTIN, J., Philon (= Les grands philosophes, éd. Clodius Piat). Paris, Alcan, 1907. 303 S. gr. 8⁰.

NIKEL, J., Alte und neue Angriffe auf das Alte Testament. Ein Rückblick u. Ausblick. (= Biblische Zeitfragen gemeinverständlich erört.ert. Ein Broschürenzyklus, herausg. v. J. Nikel u. J. Rohr. 1 Folge 1. Heft) Münster, Aschendorff, 1908. 47 S. 8⁰. M. 0,60.

—, —, Der Ursprung des alttestamentlichen Gottesglaubens. (= Biblische Zeitfragen gemeinverständlich erörtert. Ein Broschürenzyklus, herausg. von J. Nikel u. J. Rohr. 1. Folge 2. Heft.) Münster, Aschendorff, 1908. 43 S. 8⁰. M. 0,50.

OFFICE d'inauguration du Temple de l'Union liberale israèlite. Paris. 24, rue Copernic, [1908]. 23 S. 8⁰.

[Enthält die Inaugural-Predigt des Rabb. L.-G. Levy, die auch in deutscher Uebersetzung in Brüll's „Monatsblättern“, 1. Januar 1908, vorliegt].

PROTOKOLL der Verhandlungen des VI. Zionisten-Kongresses in Basel 23., 24., 25., 26., 27. u. 28. August 1903. Wien 1903. (Köln, Jüd. Verlag) 367 S. 8⁰. M. 0,50.

—, —, des VII. Zionisten-Kongresses und des ausserordentlichen Kongresses in Basel 27., 28., 29., 30., 31. Juli und 2. August 1905. Berlin 1905. (Köln, Jüd. Verlag) 347 S. 8⁰. M. 0,50.

RAHMER, M., Hebräische Lesefibel zugleich eine Vorstufe zu Rahmers Tefillah kezarah I. Völlig neu bearbeitet von M. *Abraham*. 11. (der Neubearbeitung. 2.) verb. Aufl. Mit einem Anhang: Vorlagen zur Erlernung der hebräischeu Schreibschrift. Frankfurt a. M., J. Kauffmann, 1908. 40 S. 8⁰. M. 0,50.

RAPPORT de l'administration centrale, [de] Jewish Colonization Association au Conseil d'administration pour l'année 1906. Paris, Impr. Veneziani, 1907. 251 S. 8⁰.

RECUEIL de matériaux sur la situation économique des Israélites de Russie d'après l'enquête de la Jewish Colonization Association. Traduction française. Tome I. Introduction. Agriculture. Artisans et manoeuvres. Paris, F. Alcan, 1906; 440 S. 4⁰.

REICH, H. L., Modernismus und Judentum. Eine Apologie. Wien, W. Braumüller, 1908. VII, 63 S. 8°. M. 2.

ROESCH, C., Die heiligen Schriften des alten Judentums. Ausführliche Inhaltsübersicht mit kurzgefasster spezieller Einleitung. 1. Tl. Die historischen Schriften. Münster, Aschendorff, 1908. VI, 256 S. 8°. M. 4.

SCHWAB, M., Rapport sur les inscriptions hebraïques de l'Espagne. Paris, Impr. Nation., 1907. 421 S. 8°. u. 24 Tafeln.
[Aus „Nouvelles Archives des Missions scientifiques," XIV[.

STAEHELIN, F., Probleme der israelitischen Geschichte. Habilitationsschrift. Basel 1907. 34 S. 8°.

STEINTHAL, S., Die Hygiene in Bibel u. Talmud. Ein Vortrag. Berlin, H. Steinitz, [1907]. 31 S. 8°. M. 0,80.

TABULAE fascic. primus (Tab. I—LXX). 1906, 4°.
[Enthält die sinaitischen Inschriften].

THIRTLE, J. W., Old Testament problems. Crit. stud. in the Psalms and Isaiah. London, Frowde, 1907. 344 S. 8°. 6 s.

TOLSTOJ, J. und HESSE. Die Judenfrage in Russland. (russ.) Petersburg 1907. XII, 220 S. Rub. 1,50.

TOSTIVANT, D. Les 70 ans de Jeremie et les 70 ans de Daniel. Rennes, Impr. Prost, 1906. III, 208 S. 8°.

VERHANDLUNGEN und Beschlüsse der Generalversammlung des Rabbiner-Verbandes in Deutschland zu Berlin am 2. und 3. Januar 1907. Berlin, M. Poppelauer, 1907. VIII, 137 S. 8°. M. 3.
[1902 vgl. ZfHB. VIII, 42. 1903—06 sind nicht erschienen].

WEILL, E., La femme juive, sa condition légale d'après la Bible et le Talmud. 2e édition, revue et augmentée. Paris, Durlacher, 1907. 144 S. 8°.

WENDLAND, E., Die hellenistisch-römische Kultur in ihren Beziehungen zu Judentum und Christentum. Mit 5 Abbildungen im Text u. 12 Taf. (= Handbuch zum Neuen Testament. In Verbindung mit H. Gressmann, E. Klostermann, F. Niebergall u. a. herausg. v. Hans Lietzmann 1. Bd.) IV, 190 S. 8°. M. 5.

WINIAWER, M., Die Kadetten und die jüdische Frage (russ.). Petersburg 1907. 15 S. 8°. Rub. 0,1.

II. ABTEILUNG.

Der Ausdruck מוּמָר in den Handschriften des babylonischen Talmuds.

Von **W. Bacher.**

In seiner Notiz über den „Talmud Jeruschalmi zu Chullin und Bechoroth“ (ZfHB. XI, 157 f) giebt Dr. Porges an, dass „sämtliche Talmud-Handschriften“ überall, wo in unseren gangbaren Ausgahen מומר steht, ausnahmslos daa Wort משומד haben. Mit dieser Angabe steht aber in Widerspruch, was wir aus Rabbinowicz’ Variantensammlung über den Münchener Talmudcodex erfahren.

In Aboda zara 26b findet sich das Wort מומר achtmal in den ersten 12 Zeilen. Rabbinowicz giebt kein einziges Mal als Leseart des Codex משומד an. Vielmehr giebt er andere Varianten so an, dass er auch für den Codex die Anwendung des Wortes מומר feststellt: Statt der in den Ausgaben zu lesenden Worte:

לתיאבון כאן במומר אוכל נבלות להכעים

bietet der Cod.:

להכעים וכאן במומר אוכל נבלות לתיאבון

Statt וקתני מומר hat der Codex: וקרי ליה מומר. Aber beidemal ausdrücklich מומר.

Zu מומר אוכל נבילות, Sanh. 27a, verzeichnet Rabbinowicz keine abweichende Lesart, ebensowenig zu מומר לאכול חלב, Chullin 5b. Auch zu Chullin 3a—5a verzeichnet er nirgends die Lesung משומד statt מומר; nur zur vorletzten Zeile von 3a eine Erweiterung des vorliegendeen Textes, in der das Wort משומד vorkommt. Zur Wortgruppe היכי דמי אי מומר לדבר אחד (5a) verzeichnet R. aus dem Münchener Codex nur die Lesung אילימא statt אי. Zu derselben Wortgruppe verzeichnet er aus drei anderen Handschriften die Variante האי משומד היכי דמי אי מומר וכו׳. In diesen Handschriften ist also מומר neben משומד als dessen Aequivalent angewendet.

In Erubin 69a fragt Huna: איזהו ישראל מומר. Dazu giebt Rabbinowicz an, dass im Codex München das Wort ישראל nicht stehe; zu מומר selbst bemerkt er gar niehts. In der Antwort Nachmans hingegen hat der Codex durchaus משומד für חשוד. Also auch hier ist der Gebrauch der beiden Worte als Synonyme zu konstatieren. Uebrigens verzeichnet Rabbinowicz zu Erubin 69a einige Male die Lesung משומד für מומר Aus einer Handschrift führt er ebendaselbst (D. S. V. 279. Anm. מ eine Variante an, in der מומר, nicht משומד steht.

Zu der Baraitha, die mit den Worten beginnt: ישראל מומר משמר שבתו בשוק, verzeichnet Rabbinowicz an keiner der drei Talmudstellen, an denen sie vorkommt. (Erubin 69b ob., Aboda zara 64 b, Chullin 6a), eine Variante.

Der hier vorgelegte Thatbestand zeigt, dass die Handschriften des Talmuds keineswegs überall das Wort משומד statt des מומר der Ausgaben darbieten. Denn anzunehmen, dass Rabbinowicz an den angeführten Stellen seiner Variantensammlung die Angabe der Leseart משומד für מומר unterlassen hat, etwa weil er das für unnötig hielt, ist bei der Natur seiner Arbeit und bei der Akribie, mit der er sie ausführte, ausgeschlossen. Jedenfalls aber müsste, bevor das Wort מומר als in den Handschriften nicht existierend erklärt würde, vor allem der Münchener Codex auf diesen Punkt hin noch einmal durchgesehen werden.

Wenn מומר wirklich auch im ursprünglichen Texte des Talmud und zwar als Synonym von משומד vorhanden war, so bestand das Verfahren der Censur darin, dass sie überall an Stelle des für die Bezeichnung der getauften Juden geläufig gewordenen und darum den Censoren missliebigen Wortes משומד das unschuldiger klingende, gleichsam neutrale מומר setzte. Als „Unwort", wie Porges tut, kann man מומר nicht verwerfen. Es scheint von vornherein ein Euphemismus zu sein, nach dem Muster von מְשֻׁמָּד aus dem Verbum המיר (Jerem. 2, II) als Passivum gebildet. Den Ausdruck המיר דת kann man allerdings nicht zur Erklärung von מומר heranziehen; denn derselbe ist tatsächlich ein Produkt der Censur, wo er im Talmud vorkommt. In Sukka 56b setzte man המירה דתה für das ursprüngliche נשתמדה; in Pesachim 96a (Jebam. 71a) המרת דת für das aus משומד gebildete Abstraktum משומדות. — Das Passivum משומד selbst ist meines Erachtens so zu erklären, dass man damit zunächst den durch Gewaltmittel oder zur Zeit einer allgemeinen Religionsverfolgung (שְׁמָד) zur Abtrünnigkeit Gezwungenen bezeichnete. Vgl. das Aktivum: הרי אני משמד אתכם, in den Worten des römischen Kriegsobersten zur Zeit der hadrianischen Verfolgung (Gen. r. c. 82).[1]).

---

[1]) Ich bemerke ausdrücklich, dass durch obige Darlegung die Beweiskraft der Bemerkung P.'s hinsichtlich der Echtheit des Friedländer'schen Jeruschalmi nicht wesentlich geschwächt wird, da im Jeruschalmi tatsächlich מומר nicht vokommt.

Manuscrits hébreux de l'Oratoire, à la Bibliothèque Nationale de Paris.

Notices inédites par **S. Munk.**

(Fortsetzung.)

14. Du tempérament des corps morts (des astres) et de leurs révolutions (על המזגת הגופים המתים והקפתם); des malheurs qui, par le decrèt de Dieu, résultent quelquefois de leur influence; de la dispersion d'Israél (fol. 61 b.).

15. De la confiance en Dieu, qui nous sauve des malheurs et qui détruit l'influence des astres (fol. 72 a.).

16. Des épreuves auxquelles Dieu soumet les hommes; du bèlier qui remplaça Isaac sur le mont Moriah; des hautes qualitès d'Abraham; mystère du paradis terrestre etc. (fol. 80 a.).

17. Suite des mêmes sujets, et autres mystères contenus dans les premiers chapitres de la Genèse. — Digression sur les lettres de divorce (fol. 99 b.).

18. Mystère des Cicith (ציצית) et des Tephilin (phylactères). etc. (fol. 112 b.).

19. De la sortie d'Egypte; des prodiges qui l'accompagnèrent et des miracles en général (fol. 119 a.).

20. Mystère des figures et des noms de Kaïn, d'Abel et de Seth; du libre arbitre etc. A la fin de ce chapitre, se trouve une courte analyse du système d'Aristote (fol. 133 b.).

21. Interprétation allégorique des trois veilles (משמרות) dont il est question dans le Talmud משמרת ראשונה חמור נוער וכו׳, des prophètes de Baal et du prophète Elie, et des visions prophétiques en général (fol. 140 b.).

22. De la présentation (מעמד) du peuple hébreu au mont Sinaï; des visions de Moïse, et jusqu'où elles s'étendaient (fol. 152 b.).

L'auteur. appelé Nathan ou Elnathan ben Mose Kalkes (c. II, fol. 110 b), vivait à Constantinople (II, f. 39 a et 149 b.). Suivant le procédé Kabbalistique de la Guematria, il se donne le nom de שר הפנים ou שר הפנים בן איש (II f. 54 a): ואנכי שר הפנים אשר שמי בגמטריא עולה ז׳ה׳ו׳ מ׳י׳כ׳א׳ל שׁ׳ו׳ב׳ים, et ibid (f. 167 b.): וקול מאחרי הפרגוד שמעתי ש׳ר׳ ה׳פ׳נ׳ים׳ ב׳ן א׳יש המכונה נ׳ת׳ן׳ ק׳ל׳ק׳י׳ש עם אותיותיו בצירופו אלף ומ״ח
Une fois, il s'appelle קהלת et s'applique les mots הבל הבלים אמר קהלת, en ajoutant: וצרוף קהלת קלקיש עם אותיותיו ועם התיבה (I, 23 b).

Dans les acrostiches qui se trouvent au commencement de chaque chapitre, il se désigne par le nom de שר בן איש שר בן משה.

Il nomme R. Yeschayah (Isaïe) ben R. Immanuel (II, f. 108a et 149b.), comme son maître et comme rabbin de Constantinople. Il travailla à son·ouvrage au moins quatre ans (1367--1370); l'année 5127 (1367) est citée au t. I, fol. 175a, et l'année 5130 (1310) au t. II, fol. 15a. Dans un autre passage, il parle d'une grande maladie qu'il fit l'an המני (5105—1345).

No. 732 (Orat. 22).

Ouvrage sans titre, renfermant un abrégé du livre Mikhlal Yofi. par R. Samuel Zarza (v. Nos. 62 et 63 de l'Orat. [actuels 729 et 730].

Une note latine qui se trouve en tête du volume, et qui parait être de la main de Richard Simon, désigne cet ouvrage comme celui que R. Sam. Zarza composa sous le titre de טהרת הקדש „purification du sanctuaire". Mais il résulte d'une lettre que R. Isaac ben Al-Hadab adressa à Zarza, qui se trouve à la fin du Mekor Hayim, édition de Mantoue 1559, que le טהרת הקדש que Zarza se proposait de publier, était un ouvrage entièrement différent du מכלל יופי (par conséquent, il faut rectifier Wolf, Biblioth. hebr. III. 1117), tandis que notre volume n'est qu' un extrait, ou un abrégé de ce dernier ouvrage. Il reproduit textuellement, et quelquefois en abrégé, certains chapitres de chacune des sept parties du Mikhlal Yofi; d'autres chapitres sont entièrement supprimés. Ainsi, p. ex, du 2. chap. du premier livre, il saute au quatrième, puis au septième; du huitième il passe au dixième, etc.

L'ouvrage commence par ces mots: השער הראשון א"מ בפרק הראשון. L'abréviation א"מ signifie probablement אמר מורנו, „notre docteur a dit," d' où il resulte que cet extrait n'a pas été fait par l'auteur lui-même.

Le ms. est de différentes mains; il est écrit en caractères rabbiniques cursifs, qui jusqu' au feuillet 115 ont le type mauroafricain, et de là jusqu' à la fin le type espagnol. La date ne saurait être fixée.

No. 747 (Orat. No. 42).

ס׳ דרך אמונה „Le chemin de la foi", par R. Abraham fils de Yom Tob ibn Bibagi ou Bibago. Ouvrage de théologie, divisé en trois livres, où les différentes parties de la foi juive sont ramenées à des principes philosophiques. L'auteur florissait au XV. siècle, en Aragon. Il résulte de la souscription du ms. hébreu No. 437 de l'ancien-fonds qu'en 1471—72, Abraham ibn Bibag était grand rabbin de la synagogue de Saragosse. Le copiste dit avoir terminé ledit manusczit le 7. Tébeth 5232 à Saragosse, au siège académique

du savant Abraham ibn Bibag. En 1446, il était à Huesca. Voir ci-après No. 111, 2° [actuel, 959].

Le père de R. Abraham s'appelait Yom-Tob, et non pas Schem-Tob, comme le dit Wolf (Bibliotheca hebraea, I, p. 35), d'après le livre Siphté Yeschénim. Voir ci-après au No. 111, et De Rossi, Catalogus codd. No. 457. Dans notre manuscrit, le mot יום au nom de Yom-Tob n'est plus bien lisible ; on reconnait cependant assez distinctement les lettres ום..

L'ouvrage a été publié à Constantinople, en 1522.

No. 764 (Orat. 74).

Voir O. H. Schorr, „Nissim b. Jacob," dans Wissenschaftliche Zeitschrift de Geiger, t. v. p. 431.

1° ספר יצירה, le livre de la Création", traité célèbre sur les principes fondamentaux de la Kabbale ; 3 pages, y compris la pièce de vers commençant par les mots פתח ספר יסוד וכו'.

2° אנס אלגריב (انس الغريب), „la sobrieté", ou „le compagnon de l'étranger", ou prolégomènes philosophiques au Sepher yecira, que l'auteur interprète lui-même dans l'art. 3, selon les principes de la philosophie platonico — péripatéticienne. Dans cette introduction, on distingue trois sections : A. Un dialogue entre l'auteur et son âme : l'auteur s'y désigne par les mots „celui qui cherche la vie dans sa mort". c'est-à-dire : qui cherche la vie, pendant qu'il est encore dans les liens du corps, et il se fait instruire par son âme dans les mystères de la philosophie.

B. Un dialogue entre le Tâleb et un docteur, dans lequel l'auteur cherche surtout à résoudre les problèmes de la justice absolue et à expliquer pourquoi les hommes vertueux souvent sont malheureux dans ce monde, tandis que les méchants jouissent de l'aisance et du bonheur. Le docteur répond par de longs détails sur les „intelligences des sphères", sur les astres et leurs influences, sur les effets mystérieux du culte et de la prière.

C. Traité philosophique pour servir d'introduction au Sépher Yecira ; le traité se compose de dix chapitres, qui portent les inscriptions suivantes :

chap. 1 : les hommes ont besoin d'un homme savant qui puisse les guider.

chap. 2 : l'homme savant a besoin de guider les hommes.

chap. 3 : l'homme savant a besoin de trouver une méthode pour amener les hommes au but qu'il se propose.

chap. 4 : de la méthode propre au philosophe parfait pour guider les hommes .

chap. 5 : de la méthode propre au philosophe naturaliste pour guider les hommes.

chap. 6 : de la méthode propre aux théologiens (h. des lois révélées) pour guider les hommes.

chap. 7 : de la méthode la plus sublime, par rapport à la vérité absolue.

chap. 8 : de la méthode la plus utile pour les hommes.

. chap. 9 : du système du philosophe parfait.

chap. 10 : les racines ou origines des choses ne sauraient être saisies par notre raison ; la chose dont on comprend l'origine, en apparence, en a une autre, qui en est la première, et cette première origine est inaccessible à la raison. En général, il n'y a pas moyen de comprendre l'origine des choses.

3° תפסיר ס׳ יצירה, „commentaire snr le livre Yecira“, fol. 51b à 94a.

4° תפסיר פרקי ר׳ אליעזר, „commentaire sur les chapitres, ou aphorismes allégoriques, de R. Eliézêr (fils d'Hyrcan), rédigé dans le même esprit que le précédent, fol. 94 à 157. Ce commentaire ne s'étend que sur les chap. 1 à 52, dont le dernier est : ז׳ דברים מופתים נבראו בעולם. L'auteur ne possédait pas le reste de l'ouvrage, comme il le dit à la fin du commentaire.

L'auteur de ces différents ouvrages est R. Jehouda ben Nissim ben Mahir, auteur du XIV. siècle. Ce corps d'ouvrages fut achevé le 16 Adar I 5125 (1365), comme on le voit par la souscription suïvante :

כמאל אלתאליף בענן אללה פי י״ו מן שהר אדר א׳ מן סנה ק׳כ׳ה׳ לתאריכנא
ואלשכר ללה כת׳ירא חסבהא גו אהל לה וד׳לך כלאם מולפה ר׳ יהודה בן מלכה
ונסכ׳הה אנה עמרם בן משה נ׳ע דרעי הידוע בן פרחון וכתבתה הנכבד ר׳ יוסף י״צ׳ו׳
בר חכים שמעון מ׳ך׳.

A tort De Rossi attribue cet ouvrage, par conjecture, à R. Jacob b. Nissim, auteur beaucoup plus ancien. V. Dizzion. storico, I, 134 ; Catal. ad cod. 769. Le commentaire que De Rossi avait sous les yeux diffère complètement du nôtre ; d'ailleurs, le nom de R. Jehouda b. Nissim se trouve à la tête des Nos. 2 et 4 des ouvrages que nous avons énumérés, et à la fin du No. 1, on lit :

נשלם ברחמי שמיא ואלאן אבתדן בתפסירהא בכתאב יסמי אנם אלגריב אלד׳י
אלף החכם הגדול ר׳ יהודה בן מלכה ז׳ק׳ל׳.

Le commentaire est aussi cité sons le nom de R. Jehouda b. Nissim, par Samuel Motot dans son explication du commentaire d'Ibn Ezra sur le Pentateuque.

Le manuscrit a appartenu plus tard à un certain Masoud fils de Sabbataï, comme le dit une note en arabe, datée du 1. jour de la néoménie d' Eloul 5153 (1393). L'écriture de Hayim, mentionnée dans cette note, n'existe plus dans le manuscrit.

No. 792 (Orat. 79).

ס׳ הפליאה, „Le livre de la merveille“ ou „du mystère“, vaste commentaire kabbalistique sur la première section de la Genèse (סדר בראשית), attribué par les uns à R. Nehonia b. Kana, et par les autres à Kana lui-même, de sorte que ce livre remonterait à l'époque de la destruction de Jerusalem ; mais il suffit de le parcourir pour se convaincre qu'il est beaucoup plus moderne, et qu'il ne remonte pas audelà du XIII. siècle de l'ère chrétienne. L'auteur connait non seulement la Mischna, les gemaras, les cycles de 19 ans, les voyelles, même la division des lettres en מלכים (rois) et משרתים (serviteurs), les accents-toniques, mais aussi Mohamed (מחמט) et le règne d'Ismael (des Arabes) qu'il fait commencer l'an 981 תתקפא, je ne sais de quelle ère. C'est ce que j'ai trouvé dans trois mss.; peut-être faut-il lire תתקלג, 933 ce qui serait l'ère des contrats ou des Séleucides. Après avoir parlé des Tannaïtes et des Amoraïtes, jusqu' à Rabina et R. Asché, l'auteur continue en ces termes :

ואחרי אלה ירדו ממתיבתא דרקיעא רבנן סבוראי שבזכותן נמתחו השמים ונבקעה הארץ . . . והיו שבעה שכחם משבעה הוא ההיקף ואלה שמותם רב אחא מבני חתום רב סמא מארג ורב חואי שמואל מפומבדיתא רבינא מן אומציא רב אחר כויי ומר זוטרא ובימיהם יצא מחמט ומלכות ישמעאל בשנת תתקפ״א.

Voy. ms. No. 80 [actuel 794], fol. קנו (=152).

Ça et là, il se sert d'expressions usitées seulement dans le langage philosophique des rabbins du moyen-age, telles que השכלים הפשוטים, יצא מן הכח אל הפועל, טבע, גשמות, האות חיצוניות, etc. Dans un endroit, au vs זכר ונקבה בראם, il fixe la fin de l'exil à l'an 1290 de l'ère chrét:

בראם אברם בגימ׳ אברך ידו דיו ר״ל מספר אברך דיו כמספר הגלות שמספר שנותיו יהיו א׳ר׳כ׳ב׳ אלף ומאתים ועשרים ושתים שנה ויושלם בשנת החמשים וישלימו הנוצרים שנת אלף ומאתים ותשעים וזהו מה שרמז באמרו את הרשום בכתב אמת ר״ת א׳מ׳ת׳ אלף מאתים תשעים.

Les mots ויושלם בשנת החמשים prouvent, il me semble, que l'auteur vivait après le commencement du 6. mille de l'ère juive de la création, c. á — d. après 1240, car autrement il aurait mis l'an 5050, et non pas simplement l'an 50. On voit, par conséquent,

que le livre Peliàh a été composé entre 1240 et 1290. Dans différents passages, l'auteur se donne à lui-même le nom de Nahoum (נחום) et à son père celui de kana (קנה). Voir le passage où il parle du récit talmudique relatif au תנור של עכינאי, dans le paragraphe qui commence par les mots ונקראים חלב ויין, et à la fin de l'ouvrage [1]).

La date de ce manuscrit n'est pas indiquée; il est écrit en caractère rabbinique oriental très lisible. Le titre ne s'y trouve pas; mais en tête du 1. feuillet une main plus récente a mis les mots זה ספר הבהיר המקודש. C'est pourquoi une petite notice qui se trouve en tête du volume, et qui parait être de Richard Simon, l'appelle faussement Sepher Habahir. Le Bahir est un autre ouvrage kabbalistique, également attribué à R. Nehonia fils de Kanà.

Deux autres copies du Sefer ha Pliah se trouvent au No. 80 du même fonds et Sorbonne, No. 213.

No. 803 (Orat. 64).

1° ס׳ המערכת „le livre de l'arrangement", ou „de la disposition" ouvrage de Kabbale traitant de Dieu, de son unité, de ses attributs, des Sephirôth et de leur ordre, de l'homme, du monde, du char d'Ezéchiel, de certains nombres sacrés, etc. C'est par erreur que tous les bibliographes donnent à cet ouvrage le titre de מערכת האלוהות, car ces mots, qu'on trouve en tête de l'ouvrage, ne sont que l'épigraphe du 1. chapitre. Le titre que nous donnons est tiré de la Préface du livre מנחת יהודה, qui est un commentaire sur cet ouvrage par R. Jehouda Hayyât (anc. fonds, No. 281; Sorbonne 167 et 175), et ce titre vient sans doute de ce que plusieurs chapitres de l'ouvrage sont désignés par le nom de maarekheth (ordre, disposition). Dans un ms. de l'anc. fonds No. 280, cet ouvrage est intitulé: מלאכת המערכת.

Le nom de l'auteur ne se trouve ni dans ce ms. ni dans les autres que j'ai pu consulter. Il y en a qui attribuent cet ouvrage à R. Peretz fils d'Isaac Cohen, de Girone, qui florissait vers l'an 1240. Voir De Rossi, Catal., cod. 361 Catal. Lips. No. XI et particulièrement Zunz, Addidamenta ad. cod. XI, qui attribue cet ouvrage à R. Schecheth disciple de Mosé b. Nâhman; voy. aussi Koré ha-Doroth, fol. 17b.

Notre manuscrit a de nombreuses notes marginales, et á la fin de l'ouvrage, après les mots שאין הענין אלא לסמוך גאלה לתפלה, on trouve une note sur quelques passages des deux premiers chapitres

---

[1]) Compar. Wolf, T. IV, p. 788.

de la Genèse. en tête de laquelle on lit ces mots : כתב הר״ר יעקב ב״ר ששת ז״ל מלשון החכם ר׳ יוסף בר שמואל ז״ל. A la suite de cette note, il y en a une autre, attribuée à R. Mosé b. Nahman, mais dont l'authenticité est mise en doute.

La copie a été faite en 5109 (1349) à שיציל (?), bourg du pays de ווריאול [1]), par Abraham fils d'Isaac de Jerusalem, ainsi qu'il le dit à la fin de l'ouvrage. — Le copiste ajoute un petit poëme, qui porte le nom d'Abraham en forme d'acrostiche. A la suite se trouvent cinq épigrammes, dont voici la dernière:

ומי הביא לצרפתי בבית שיר ואיך בא זר מקום קדש ורמס
ואם שיר יעקב מתוק כמו מן אני שמשון וחם שמשי ונמס

L'ouvrage a été publié à Mantoue 1558, à Ferrare 1558, et à Francfort 1691.

2⁰ Vocabulaire kabbalistique, ou interprétation kabbalistique par ordre alphabétique de certains mots employés dans la Bible ou dans les écrits des rabbins, et qui, selon les Kabbalistes, désignent les Sephiroth.

Ce petit ouvrage, en sept feuillets, ne porte ni titre, ni nom d'auteur. Dans un autre ms. (anc. fonds No. 280), il est intitulé שרשים מספרי הקבלה ; dans un autre : סוד השרשים (ibid. No. 365). Il commence par ces mots : אות האלף מהכתובים אלהיך הם אומרים שהוא שם כולל כלם וכו׳, et le dernier article qui traite des Tefilin se termine par ces mots:

והיה אם שמוע חסר ויכלל עמה הפחד מפני שכתוב בה עונש המצות ותפארת הוא המניח.

La copie est de la même main qui a écrit l'ouvrage précédent. A la suite se trouve une formule d'amulette pour une femme dans les douleurs de l'entantement.

3⁰. שערי אורה „Les portes de la lumière“, célèbre ouvrage de Kabbale, traitant principalement des dix noms de Dieu et des Sephiroth, formant une introduction générale à la Kabbale, par R. Joseph Gïkatilia. Voy. le No. 66. art. 2 [actuel 790]. Dans plusieurs mss. cet ouvrage est intitulé : ס׳ האורה.

La copie est encore de la même écriture que les deux articles précédents, et de la même année. Voici la note mise par le copiste, á la fin de l'ouvrage :

החחלתי לכתוב הספר הזה בשלהי שבט וזכיתי לחתמו ביום ששי שלהי אייר שנת ה׳ קטן יהיה לאלף והצעיר לגוי עצום אני יהוה בעתה אחשנה פרשת בשנת היובל הזאת תשובו איש אל אחוזתו מ״א יום בעומר וסימ׳ אם הבנים שמחה.

[1]) Est-il permis de supposer que c'est la province du Frioul ? Peut-être.

Ces paroles sont suivies d'une invocation du copiste, composée de huit béits.

Le copiste a ajouté une table analytique des matières, à la fin de laquelle se trouve cette note, d'une écriture plus récente: ראיתי כתוב שספר שערי תורה הרמבן חברו ולא רצה להזכיר שמו בעבור היותו כולל ענינים עמוקים ואין כל אדם יכול לעמוד על אמתתם ושמא יחשוב לפי אומד דעתו החלושה דבר שלא כדין ולכן לא הזכיר שמו כך ראיתי בספר שיש בידי כלב בר אליקים נ״ע.

4°. Plusieurs notes détachées, sans importance, et parmi lesquelles il y en a une qui porte pour inscription les mots: קבלה ממדרש ר׳ שמעון הצדיק ז׳ל׳ה׳ה.

Les deux dernières pages, écrites plus tard par un propriétaire du ms., contiennent un document sur une discussion d'intérêts de famille, et un arrangement des parties adverses. Ce document est daté du 26 Ab 5233 (1473); ce qui doit lever les doutes qu'on pourrait avoir sur la vraie date du ms., et ce qui montre que, dans les deux dates figurées que nous avons rapportées, on ne doit avoir égard qu'au mot קטן, quoiqu' il y ait encore d'autres lettres ponctuées.

No. 840. (Orat. 65).

Voir Uri, Catalog. hebr., No. 371, qui renferme les ouvrages de notre manuscrit.

1°. בדי הארון ומגדל חננאל, „les barres de l'arche et la tour de Hananel", ouvrage de Kabbale divisé en 5 livres et traitant du sens mystique des lettres: des points-voyelles, des accents, des ornements calligraphiques ou couronnes, תגין, et des doctrines cabbalistiques qui y sont renfermées, notamment des 32 sentiers (ל״ב נתיבות) du Sepher Yecira. L'auteur de cet ouvrage est R. Schem Tob ben Abraham ben Gaon, espagnol qui florissait au commencement du XIV. siècle; il l'avait commencé dès l'année 5075 (1315), qu'il cite au premier livre, ch. 5: עד היום בשנת א׳ד׳ע מאלף הששי שחקקתי אלה הדברים על לוח. Mais il ne le termina que dix ans après, en 5085 (1325), à Safed en Galilée, comme on le lit à la fin de l'ouvrage. Pour les détails, voir la table des chapitres que l'auteur a mise en tête de l'ouvrage après la Préface.

Schem Tob b. Abraham b. Yehoschoua b. Mosche b. David b. Abraham b. Gaon (c'est ainsi que l'auteur donne luî-même sa généalogie au commencement du כתר שם טוב) était natif de Soria en Espagne. Il fit ses études sous le célèbre R. Salomon b. Abraham ben Adereth et sous R. Isaac ben Todros, dont il cite plusieurs fois un פירוש המחזור, „Commentaire sur le Mahzor." Son

condisciple et ami intime était un certain Hananel, fils de R. Abraham b. Meir ben Esquera, אסקירה (livre VI, chap. 1). Ce ne fut, dit-il, qu'après la mort de ses maîtres et „dans le milieu de ses années“, כשהייתי באמצע שנותי (livre II, ch. 1), c'est-à-dire vers l'âge de 35 ans, qu il commença à étudier le Sepher Yecira avec son ami Hananel, dont la profonde intelligence lui fut d'une grande utilité. Il composa ensuite le premier livre de son ouvrage et l'intitula בדי הארון, „les barres, ou les Supports de l'arche sainte,“ parceque les règles qu'il y donne aident à recevoir et à conserver la vraie doctrine, comparée à l'arche sainte.

On peut supposer qu'il avait alors entre 35 et 40 ans et que, par conséquent, il était né entre 1275 et 1280. Il quitta ensuite l'Espagne, accompagné de son ami pour aller en Palestine, où ils espéraient mieux comprendre les saints mystères dont les études les occupaient constamment. Cherchant dans chaque ville les savants et les livres qui pouvaient leur procurer une connaissance parfaite des règles massorétiques sur les lettres quiescentes, tantôt écrites tantôt omises, sousentendues (חסרות ויתירות), ils passèrent plus de deux ans à faire le voyage. Arrivés en Palestine, ils s'établirent à Tiberiade. Quelque temps après, Hananel tomba malade et mourut.

Schem Tob se rendit ensuite à Jerusalem. Plus tard, nous le trouvons établi à Safed. Il avait eu le malheur de perdre tous ses enfants, et depuis lors il avait plus que jamais le désir de perpétuer son nom par des travaux littéraires. Il termina son ouvrage בדי הארון, qu'il dédia à la mémoire de son ami Hananel, en l' intitulant בדי הארון ומגדל חננאל. Le deuxième livre porte aussi le titre de מאירת עינים.

C'est dans différents endroits de cet ouvrage que nous avons recueilli les détails inconnus que nous venons de donner sur l'auteur. Nous y trouvons aussi mentionnés plusieurs autres ouvrages du même auteur savoir: 1°. כתר שם טוב, sur les mystères auxquels R. Mosé ben Nachman fait allusion dans son commentaire sur le Pentateuque. La bibliothèque royale possède plusieurs copies de cet ouvrage par Schem Tob: Orat. 66 [actuel 790], ancien fonds No. 256 et 263; fonds de la Sorbonne, No. 202, — 2°. זבחי צדק, contenant des prières. — 3°. מועצות ודעת. — 4°. ראש השלי שים. — 5°. ס' הישר. Ces trois ouvrages traitaient également de la Kabbale des lettres; le No. 5, notamment des חסרות ויתירות. — 6°. Commentaire sur les אותיות de R. Saadia Gaon. [1]) — 7°. Des écrits sur le Talmud, חבורי התלמוד.

---

[1]) V. livre VI, ch. 1: וגם סדרתי ובארתי בביאור יפה ומליצה מתוקה חרוזי רבינו סעדיה גאון ז״ל כשמנה כל אות ואות כמה פעמים באות נזכרות במקרא.

4

Nons citerons encore quelques passages du livre בדי הארון, qui renferment des notices historiques sur plusieurs auteurs.

Livre I, chap. 5: וכבר הם (ראשי הפרקים) נרשמים לי בכתר שם טוב שלי כאשר קבלתם מפי רבותי הרב הגדול ר' שלמה ב"ר אברהם ז"ל בן אדרת והר' יצחק בר טודרוס נ"נ שקבלו מפי הרב ר' משה בר נחמן ז"ל והרב החסיד הר' יצחק סגיא נהור ז"ל בן הרב הגדול ר' אבדהם ב"ר דוד זצ"ל אשר נודעה חכמתם ויצא טבעם וכו'.

Ibid.: וגם מורי הרשב"א ז"ל חבר תפלה מיוחדת לעצמו אשר רמז בתוכה ראשי הפרקים על הנכון וחבר פירוש מקצת ההגדות שבתלמוד על דרך הפשט ולהשיב בהן את אפיקורוס אלא שרמז בהם תיבה או שתים לגלות אזן המקובל בנסתרות מפ"ו ולא פירש כלם ולא רמז כל הצורך לפי שכבר הקדימוהו החכמים החסידים ר' עזרא ור' עזריאל מג'ירונה ז"ל שחברו פירוש ההגדות והוסיף ר' עזרא לחבר פירוש בתפלות ורמזו בהן כל הצורך גם פירשו שם מעשה בראשית ומעשה מרכבה מאשר קבלו מפי הרב החסיד סגיא נהור ז"ל אלא שעשו להם סמניות באכין ורקין כדי שלא יבין דבריהם נברר כל אדם מדעת.

Ibid: ונם הרב הגדול הרמבין ז"ל כתב ספרו וספר איוב ורמז בנסתרות בכל מקום לעורר כראוי וכפי מה שקבל אמנם סתם דבריו ביותר משום דכתיב דבש וחלב תחת לשונך וגו' ולכך הוצרכתי לרמוז עוד בהבנת כונת וקבלתו בכתר שם טוב כמו שמוכחת ההקדמה שהקדמתי בו. עוד פירש ספר יצירה בפרק הראשון בלבד שלא קבל יותר מפי מקובל, אמנם הרב החסיד סגיא נהור ז"ל פירשו כלו לפי שקבלו והראב"ד ז"ל רמז מקצת בפי' התלמוד כאשר ראה מקום הצריך לכך ולא יותר ודי לו ברב בנו שנודע בחכמה הזאת שקבל מפיו.

Ibid.: גם שמעתי אומרים שנים גרגרים בראש אמיר חזקו פניהם מסלע ושמיר לקבל מפי קרושים ראשי ישיבות וזרע אנשים כתתו רגליהם וטרחו כל ימיהם ולילותם לעמוד על פרקיהם הם הם החכמים החסידים ר' יצחק ור' יעקב אחים כהנים בני הר' יעקב הכהן ז"ל שמולדתם עיר שוריא שגם היא ארץ מולדתי וקרובה משפחתם למשפחתי מחו בלא בנים זכרים והניחו יתרם ומעלת חכמתם ביד תלמידם החכם ר' משה ז"ל בן שמעון בעיר ברגש. ולפי שלא היו בזמני ולא דרכתי נתיבם נמנעתי מלדבר בם רק תלמידם הנזכר זכרתי בימי נעורותי וכו'

Ibid. à la fin: גם מצאתי לחכם המיוחד שהזכרתי קלוט ילד רחום שהתחיל ספר יסוד עולם בזה הענין לכללו בדברים מועטים ודע לך שהוא חבור מופלא ובר סמכא אלא שצריך קבלה ודקרוק ולחזור עליו פעמים רבות

Livre IV, des points-voyelles chap. 2: ולפי שמצאתי לשון סתום וצח מוכח בגנזי שער הרזים להחכם ר' טודרוס הלוי כאשר קבל בזמנו אעתיק לך לשונו אות באות תיבה בתיבה וכו'

Ibid., chap. 3: שלהו מגרמיישא לחכמי פוליא אגרת פיוסים להודיע להם מסורת רשומות והעתיקו מספר החסיד הרב ר' יהודה[1]) בן הגאון תפארת הישיבה רבנו אחא מקורביל ז"ל והשיבו להם על שאלתי ההעתקה כך צורתה מפי הגאון ז"ל וכו'

Ibid., dans la lettre: Ibid.: וההסיד הקדוש הרב ר' אלעזר מגרמישא ז"ל למד לפני הגאון הקדוש רבנו יהודא ז"ל והוא קבל ממנו פלאי חכמה ופירש לתלמידיו הצנועים

Ibid., dans la lettre: ואמר הרב ז"ל טעם זה לא קבלו מרבו רק אמרו לפי דעתי וחבר זקן נמצא עמו והרב ר' שישנא שמו ואמר הנקודות והתגין כלם ביאור לאותיות וצורת האותיות היא הרוח והם הגופות וכי העולם האמצע נעלם ועומד בין שני עולמים ע"ד ששלחו שליח נאמן למדינת קירביל ובזמן ההוא היה שם זקן מופלג בחכמה ובשנים חברו של הרב הקדוש רבנו אלחנן שמו ושלח להם וכו'

Livre V, des Accents, chap. 3: שוב שמעתי וקבלתי מפי נקדן חכם מקובל מפה אל פה עד הרב ר' יוסף הנקדן הקדמוני שהיה מגזע צרפת ומקובל מספרד ותקע ישיבתו באשכנז וכו'

Livre VI, chap 1., ובא לידי ספר חני המקובל איש מפי איש עד העתקתו מ"ב אבנים שבגלגל ומסורת עזרא ובית דינו וקבלות חכמי פאסי ז"ל ומגין רבנו סעדיה גאון ז"ל בכל אות וראיתי ששבשום אנשי הזמן פשטי הנקוד והטעמים ומחלקותיהם בן אשר ובן נפתלי ז"ל ומבוא מערבאי ומדינחאי. וגם גלה את אזני כי יש אחד קדוש מדבר והוא צרפתי בקי במלאים וחסרים מפורסם שמו ויצא מז' ר' יצחק הנקדן ז"ל באמת לא ראינו ולא שמעו במלאכתו בקי מופלג כמותו ולזמן מזומן הביאו האל הנאמן לידי להמתיק סודי בעודי מתיאש ממנו אחזתיו ולא ארפנו עד שהבאתיו בצל קורתי אל בית אמי ואל חדר הורתי ומסר לי סדר המסורות בחסרות ויתירות בפשטן כללן ופרטן ועל פי הספרים המחוברים לעזרא ולבית דינו והם לא נמצאו בידו כי נזרקן ונתגרש ואזל הכל מכליו יזל מים מדליו והכל שנור על ציצית לשונו וישב על כנו אך הוא לא היה מרגיש בי ובחקירותי אלא במעשי אבל לא בכוונותי

Ibid. chap. 2 וכבר זכר החכם ר' עזרא ז"ל בס' שיר השירים מהו לשון כתר וברכה[2])

Livre VII, vers la fin: תשובה לרב הגדול ר' יקותיאל ז"ל במלת אמן

Fin de l'ouvrage: והיה אור הלבנה וכו' . . . ימהר ולא יאחר כנפש המחבר והגומר בחדש אייר שנת פ"ה לפרט פה בצפת שבגליל העליון. שם טוב בר אברהם זללה"ה בן גאון.

---

[1]) Voir Schem Tob, סדר האמונות, IV, 14.

[2]) Cf. anc fonds, No. 250, fol. 55b.

2°. ספר הנפש החכמה הנקרא גם כן ע״פ המחבר ס׳ המשקל, „Livre de l'âme intelligente", ou „Livre de la balance", composé dans la ville de Guadalaxara en 1290, par R. Mosé ben Schem Tob, de la ville de Léon. On lit dans la Préface : נערתי חצני ועוררתי את רוחי אני משה בר שם טוב ז״ל מעיר ליאון וכוננתי הספר הזה בשנת חמשת אלפים וחמשים לבריאת עולם בעיר ואד אלחגארה.

(Fortsetzung folgt)

Bibliotheca Sionistica.

Hebräische Schriften über Zionismus (1852—1905.)

Palästina — Nationalismus — Kolonisationsfreunde — Kultur- und politischer Zionismus.

Das vorliegende Verzeichnis (ursprünglich für das Zionistische ABC-Buch bestimmt) soll in der Hauptsache dem praktischen Gebrauch dienen, allen denen, die sich auf dem Gebiete der zionistischen Literatur orientieren wollen ein Vademecum und Nachschlagwerk sein in Bezug auf den modernen Zionismus, die Kolonisationsfragen und die Geschichte der zionistischen Bewegung. Wer sich über die wechselseitigen Beziehungen des Nationalismus und Zionismus in der modernen hebr. Dichtung näher unterrichten will, den verweise ich auf: N. Slouschz, La renaissance de la littérature hébraïque (1743—1885) Paris 1903, sowie dessen hebr. Bearbeitung: קורות הספרות העברית החדשה. Warschau, 1906.

Wegen Raummangels sind ferner die zahlreichen einschlägigen Abhandlungen der hebr. Presse nicht aufgenommen, die übrigens bei M. Schwab, Répertoire des articles relatifs à l'Histoire et à la Littérature juives, parus dans les Périodiques de 1783 à 1900. Paris, 1899 - 1903, unter den Schlagwörtern: *Palestine, Nationalité, Nationalisme, Judaïsme, Sionisme* zu finden sind.

Für ältere Palästinaschriften vgl. M. Steinschneider, Jüdische Schriften zur Geographie Palästinas. Jerusalem, 1892 und R. Röhricht, Bibliotheca geographica Palaestinae. Berlin, 1890.

Wer Schmähschriften gegen den Zionismus kennen lernen will, sei auf הפלס (Die Wage) Jüdisch-Rabbinisch (!) - Literarische Monatsschrift. Jahrg. I.—V. Berlin, 1900—05 verwiesen, vgl. auch: הספרות הסמרטוטית in „ספר השנה" Bd. IV, p. 264—92.

Ich hatte mich redlich bemüht, dies Verzeichnis möglichst vollständig zu gestalten, jedoch ultra posse nemo obligatur! und so bitte ich, etwaige Lücken und Mängel, angesichts des Mangels an umfassenden Vorarbeiten, zu entschuldigen, und am Ausbau und an der Vervollkommnung der Bibliographie mitarbeiten zu wollen.

Leipzig-R., Täubchenweg 74. **William Zeitlin.**

ABRAMOWITSCH, Schalom Jacob.

1. ספורי מענדלי מוכר ספרים S. J. Abramowitsch' Erzählungen aus dem jüd. Leben [Schilderungen der Krawalle und der jüd. nationalen Bewegung]: 1) בסתר רעם; 2) לא נחת ביעקב; 3) שם ויפת בעגלה; 4) בימי הרעש; 5) בישיבה של מטה ובישיבה של מעלה; 6) הנשרפים; 7) בימים ההם. Odessa, 1900 8°. (VIII u. 222 p.)

ACHIASAF, Verlagsgesellschaft in Warschau.

2. אחיאסף (לוח עם) Illustrierter, literarisch-praktischer Kalender [Jahrbuch für jüd. Geschichte, Literatur und Kunde Palästinas]. I) Jahrg. (für 5654) Warschau 1893 8°. ( ).
II. Jahrg. (für 5655) ibid. 1894 8°. (50, 39 u. 74 p). III. Jahrg. (für 5656) ibid. 1895 8°. (446 Col., 38 u. 48 p.)
IV. Jahrg. (für 5657) ibid. 1896 8°. (VI, 321, 18 u. 8p.)
V. Jahrg. (für 5658) ibid. 1897 8°. (VI, 364, 25 u. (14) p.)
VI. Jahrg. (für 5659) ibid. 1898 8°. (V, 372, 25 u. (18) p.)
VII, Jahrg. (für 5660) ibid. 1899 8°. (VI, 399, 27 u. (8) p.)
VIII. Jahrg. (für 5661) ibid. 1900 8°. (VI, 424 u. 54 p.)
IX. Jahrg. (für 5662) ibid 1901 8°. (VI, 437 u. (19) p.)
X. Jahrg. (für 5663) ibid. 1902 8°. (XII, 574, 66 u. (24) p.)
XI. Jahrg. (für 5664) ibid. 1903 8°. (V, 460, 57* u. (24) p.)
XII. Jahrg. (für 5665) ibid. 1904 8°. (6, X, 405, 44 u. (20) p.)

ADELMANN, Moritz.

3. לוח לשנת התרמז Kalender für 5647 (1886—7) nebst זכרונות ירושלים" Chronik der Verhältnisse der Juden in Palästina, der Ackerbaucolonien, Institutionen und statistisches Material. I. Jahrg. Jerusalem 1886 12°. (14, 35 u. 20 p). לוח לשנת התרמח Kalender für 5648 (1887—8) II. Jahrg. ibid. 1887. 8°. (32 p.)

ALEXANDER, Louis A.

4. שאלות לאומיות Nationale Fragen und deren Erörterung. Heft I: Zionismus, Assimilation, Uganda. New York, 1905. 8°. (18 p).

ALKALAY, Jehuda.

5. קול מבשר Ueber die zukünftige Erlösung Israels und die Liebe und Anhänglichkeit zum Vaterlande. Leipzig, 1852. 8°. (15 Bl.)

6. מבשר טוב Harbinger of good Tidings, an address to the Jewish nation by . . . on the property of organising an association to promote the regaining of their fatherland, published by S. Salomon. London, 1852. 8°. (10 p. engl. u. 4 p. hebr.)

7. ספר חיים Ueber die Erlösung Israels und die Notwendigkeit der Colonisation Palästinas. Belgrad, 1856. 8°. ((8) u. 44 Bl.)

8. גורל לה' Ueber Messias und die Restauration Palästinas, nebst Vorschlägen zur Verbesserung der Lage der Juden. Zuerst Wien, 1857, nun vom Verf. neuerdings herausgg. Amsterdam, 1858. 8⁰. (12 Bl.) Warschau, 1903 8⁰. (37 p).

9. שמע ישראל Betrachtungen über die Erlösung Israels und das Schicksal Palästinas. s. l. e. a. (Belgrad 1861). 12⁰.

10. מעודד ענוים Vortrag, den Mitgliedern des Colonisations-Vereins von Palästina zu Schabätz (Serbien) gewidmet. Wien, 1864. 8⁰. (30 p.)

11. רגלי מבשר Ideen und Intentionen in Betreff der Colonisation Palästinas (Denkschrift an die „Alliance israélite universelle") Belgrad, 1865. 8⁰. (10 Bl.)

12. קבוץ גליות Ueber die Hoffnung auf Erlösung Israels. S. l. 1869. 8⁰. (8 p.)

AMSCHEJEWICZ, Ascher.

13. משה וירושלים M. Montefiore's Reisen nach Palästina von ihm selbst beschrieben. Aus dem Englischen übersetzt nebst M-re's Biographie. Warschau, 1876. 8⁰. (80 p.)

ANDERLIND, Leo.

vide: J. M. Pines, עבודת האדמה בסוריא וא"י.

ANONYMA.

14. אספת שירי ציון Auswahl zionistischer Lieder von namhaften Dichtern, in hebr. und jüd.-deutscher Sprache. Wilna, 1903. 16⁰.

15. ארץ צבי Beschreibung der Städte und der jüd. Ackerbaucolonien Palästinas, mit vielen Abbildungen (Hebr. und jüd.-deutsch). Jerusalem, 1899. 12⁰.

16. דרכי ציון Sammlung von Abhandlungen und Zuschriften zeitgenössischer Rabbiner über den Zionismus. Krakau, 1898. 8⁰.

17. פרוטוקול Stenographisches Protokoll des zweiten Zionistenkongresses zu Basel, am 28.—31. August 1898. Warschau, 1899. 12⁰ (234 p.).

18. שלום עליכם Offenes Sendschreiben, die Ansiedelung der Juden in der Türkei betreffend. S. l. e. a [Jerusalem, 1896] 12⁰ (34. p.).

19. תולדות הד"ר הרצל Theodor Herzl's Leben und Wirken mit Bildern seiner Familienangehörigen und Freunde, nebst Elegien auf dessen Tod von namhaften jüd. Dichtern. Wilna, 1901. 12⁰.

ARIEL (Leibowitsch), Beer.

20. המושבה גדרה Entstehung und Entwickelung der jüdischen Colonie Katra (Seit ihrer Gründung 1883) in Luncz' לוח ארץ ישראל VI (1900) p. 73—126 [S-A].

ASCHKENASY, Mordechai.

21. גאולת הארץ I. Aufrufe und Zustimmungsschreiben von mehreren orthodoxen Rabbinern den Zionismus betreffend. II. Zusammenstellung der biblischen Stellen sowie deren autoritativen Kommentatoren, welche die Erlösung Israels verheissen. Warschau, 1904. gr. 8°. (40, 18 u. (5). p.)

BACHRACH, Jacob.

22. המסע לארץ הקדושה Reise nach dem heiligen Lande (Unternommen 5642). Oekonomisch und charakteristisch beleuchtet, nebst kritischen Gesichtspunkten. Warschau, 1883. 8° (123 p.) 2. Ausg. ibid. 1884. 8° (121 p.).

BADER, Gustav.

23. חרמון Hermon. Literarischer Kalender [gewidmet den Interessen der Wiederbelebung des jüd. Nationalismus und Zionismus] I. Bd. für das Jahr 5663. Lemberg [Krakau], 1902. Oblong 8°. (93 u. (19) p.) II. Bd. für das Jahr 5664. ibid. 1903 Oblong 8°.(120 u. (15) p.).

BEN-JEHUDA [Perlmann], Elieser.

24. ארץ ישראל (ספר) Palästina, nach seinen natürlichen und geschichtlichen Verhältnissen geschildert (Geographie, Klimatologie, Flora und Fauna). Jerusalem, 1883. 8° (10 u. 96 p.).

25. מבשרת ציון Monatsschrift für die Kunde und Erforschung Palästinas, herausgg. von E. Ben Jehuda, L. Schwarz und M. Meyerowitsch. Beilage zum Wochenblatt "החבצלת". Jerusalem, 1883. (1 Heft: Tebeth, 5644). 2 Hefte.

26. המדינה היהודית Abhandlungen über die ostafrikanische Territorialfrage [pro Uganda]. Warschau, 1905 12° (42 p.).

BERDITSCHEWSKY (Berdyczewski), Micha Joseph.

27. רשות היחיד בעד הרבים Die Ansichten eines Einzelnen über das Allgemeine (Ueber die Kolonisation Palästinas und die Unterstützungs-Comitées). Krakau, 1892. 8° (40 p.)

BERKOWICZ, Michael.

27a. מדינת היהודים Der Judenstaat, Versuch einer modernen Lösung der Judenfrage von Th. Herzl, ins Hebräische übertragen. Warschau, 1896. 8° (52 p.).

Kritik in "השלח" Bd. I. p. 177 ff.

28. הקונגרס הבזילאי Der [erste] Baseler [Zionisten-] Kongress von Th. Herzl, ins Hebräische übertragen. Warschau, 1898. 8°. (16 p.)

BERMANN, Simon.

29. מסעות שמעון Reisebeschreibung im heiligen Lande, nebst מפתח הלקט von den שנת גאולה. (J ü d. - d e u t s c h) Krakau, 1879. 8 ° (XVI u. 286 p.

BIALIK, Chaim Nachman.

Vide: K. W. W y s s o z k y, השלה.

BLUMBERG, Jona Beer.

30. (קונטרס) מצות ישוב ארץ ישראל Ueber das Gebot der Kolonisation Palästinas, nach M a i m o n i d e s und N a c h m a n i d e s. Streitschrift gegen Isaak L e o n. Wilna, 1898. 8 °. (143 p.).

BRAININ, Ruben.

31. ממזרח וממערב (Von Ost und West) Hebräische M o n a t s s c h r i f t [von Bd. III: S a m m e l s c h r i f t] für Wissenschaft und Literatur (und nationales Leben). Herausg. von R. B. I. Heft (Tamus 1894) Wien, 1894. 8 °. (144 u. 16 p.) II. ibid., 1895. 8 °. (151 u. 7 p.) III Bd. Krakau, 1896. 8 °. (152, 13 u. 20 p.) IV. Berlin, 1899. 8 °. (4 u. 144 p.).

32. פרץ בן משה P. S m o l e n s k y, sein Leben, seine Schriften und seine Bedeutung für die Förderung der Cultur, der hebr. Literatur und das Wiedererwachen des Nationalismus unter der jüd. Jugend. Warschau, 1896 8 ° (162 p.).

33. הגיתו החדש Das neue Ghetto, Schauspiel in 4 Aufzügen von Th. H e r z l, in's Hebr. übersetzt. Warschau, 1898. 8° (63 p.)

34. חמשה הקונגרסים הציונים Die fünf zionistischen Congresse, Skizzen, Bilder und Umrisse. Berlin, ה'תרס"ג [1903] 8 ° (48 p.).

BRAUNSTEIN, M.

35. משא ארץ ישראל Jos. D é r e n b o u r g, Essai sur l'histoire et la géographie de la Palestine. Partie 1: Histoire de la Palestine depuis Cyrus jusqu'à Adrien, ins Hebräische übersetzt v. M. B. nebst Zusätzen von A. H a r k a v y. 2 Teile. St. Petersburg, 1896—97. 8 °.

BRILL, Jechiel.

36. באר הגולה Ueber jüdische Archeologie. Schilderungen Palästinas, der beiden Tempel, der Geräte etc. Aus einer alten Handschrift eines sephardischen Rabbiners [hauptsächlich aus Abr. P o r t a l e o n e] mit Anmerkungen und Glossen von J. T o p r o w e r und R. R a p a p o r t nebst einer Einleitung von J. B. Mainz, 1877. 8 ° (XVI u. 176 p.).

37. יסוד המעלה Relation über die Versuche zur Begründung jüd. Ackerbaukolonieen in Palästina, nach längerem Verweilen daselbst. Mainz 1884. 12 ° (236 p.).

BROSER, Meschulam Nathan.

38. צדקת ציון Disputationen für die Berechtigung und Notwendigkeit der zionistischen Bewegung, wider die Bedenken ihrer hyperorthodoxen Gegner. Berditschew, 1902. 8°. (155 p.).

CHASANOWITSCH, Joseph.

39. דברים אחרים Einige Worte über die jüd.-nationale Bibliothek in Jerusalem. St. Petersburg, 1903. 8°.

CITRON, Samuel Löw.

40. אם אין אני לי מי לי ?! L. Pinsker's Autoemancipation im wesentlichen excerpirt *); nebst: יתבררו ויתלבנו הדברים Offner Brief an den "הצופה לבית ישראל" in der Zeitung "הצפירה" von S. L. C. Wilna, 1883. 12° (40 p.).

*) Eine vollständige Uebersetzung: "אבטואימנציפציה" von F. Fränkel s. v.

COHEN (Wilnaer), David.

41. עיר דוד Von einem religiös-sittlichen Lebenswandel. Ueber die prekäre Lage der Einwohner Palästinas, Schilderung des socialen Elends, infolge der Willkürherrschaft der Chaluka-Häupter. Jerusalem, 1881. 12°. (15 Bl.).

Literarisches Curiosum! Naive Schlichtheit wechselt da mit bombastischen Phrasen ab; die meisten Sätze repräsentieren den Buchstabenzahlenwert 641 = תרמ״א לפרט — des Abfassungsjahres.

DEINARD, David Menachem.

42. משאת בנימין Drei Vorträge über: Religion, Sprache und Palästina; nebst einer Abhandlung. „Wie wird sich unsere Zukunft gestalten?" Jerusalem, 1896. 8°.

DEINARD, Ephraim.

43. מסע בארץ הקדם Reisen im Orient. Führer und Wegweiser für Reisende nach Palästina und Egypten. Pressburg, 1883. 8°. (83 p.).

44. מסע באירופא Reisen durch Europa, Schilderung der sozialpolitischen Verhältnisse der europ. Juden. Anhang: Ueber die jüd. Colonisation Palästinas. Pressburg, 1885. 8°. (96 p.).

45. שאו נס ציונה Ueber die Bewegung zu Gunsten der jüd. Kolonisation Palästinas und deren Geschichte. Pressburg, 1886. 8°. (24 p.).

46. (משא ציון). עתידות ישראל Darstellung der jüd. Colonisation in Palästina und ihre politisch-wirtschaftliche Bedeutung für das Judentum (2 Teile). New York, 1893. 8°.

47. דברי הימים לציון Geschichte des Zionismus in Südrussland, vom Jahre 1880 bis 1888. (2 Teile) Kearny, 1904. 8°. (12, 155; (20), 64 p.).

DERENBOURG, Joseph.

Essai sur l'histoire et . . . de la Palestine, vide: M. Braunstein, משא ארץ ישראל.

DISRAELI (Lord Beaconsfield), Benjamin.

Alroy, vide: A. A. Rakowski, חטר מגזע ישי.

Tancred, vide: J. L. Levin, נס לגוים.

DISSKIN, Mordechai.

48. (חוברת) דברי מרדכי Vier Abhandlungen über die Colonisation Palästinas durch Juden. Jerusalem s. a. 16°. (80 p.)

DRAGOTSCHIN, A. M.

49. דרך ציון Allgem. Abfertigung der Gegner des jüd. Nationalismus und der zionistischen Idee. Berditschew, 1899. 8°.

EDELSTEIN, M.

50. צמחי ארץ ישראל Flora von Palästina, systematisch beschrieben, in „האסיף" Bd. IV (1887.) p. 88—117.
Aufgenommen in Luncz' המעמר (1905) p. 53—104.

EDELSTEIN, Wolf.

51. נבל עשרים Sammlung hebr. und jüd.-deutscher Nationallieder für Chöre (17 hebr. und 8 jargon). Petrokow, 1902. 12°. (30 + 14 p.)

EHRENPREIS, Marcus.

52. רעיונות ע"ד הקונגרס Gedanken über den zweiten Zionistencongress. Warschau [Berlin], 1898. 12° (14 p.).

EHRLICH, Herm.

vide: Verein „Zion" קבץ מנגינות.

EILBAUM (OELBAUM), Mendel.

53. ארץ הצבי Briefe aus und über Palästina, ausführliche und wahrheitsgemässe Darstellung der horrenden Unregelmässigkeit beim Gebahren mit den Palästina-Spenden (Chaluka). Mit Vorwort von P. Smolensky. Wien, 1883. 8°. (IV + 323 p.).

EISENSTADT, Josua.

54. המושבות בא"י Die jüdischen Kolonien Palästinas im Jahre 5651. (= 1891.) Bericht über die Bestände, nebst statistischen Erhebungen. St. Petersburg, 1892. 8°.

55. סל הענבים Erzählung aus dem Leben der jüd. Kolonisten in Palästina. St. Petersburg, 189 . . . 8°.

EISMANN, Moses.

56. בפרוע פרעות בישראל Die traurigen sozialpolitischen und wirtschaftlichen Zustände der Juden in Russland . . . und die Notwendigkeit der Emigration. Warschau, 1883. 12°. (136 p.).

57. שאלת היציאה I. עניני היהודים Die Notwendigkeit der Auswanderung der russ. Juden und die Besiedelung Palästinas, Jerusalem, 1887. 8°. (60 p.).

ELIASBERG, Mordechai.

58. שביל הזהב Beleuchtung verschiedener das Judentum betreffenden Fragen, insbesondere der Colonisation Palästinas. Warschau, 1897. 8°. (XL + 78 p.).

ELION, Jekutiel Löw.

59. חבת הקדש Vorträge über jüd. Nationalismus und Colonisation Palästinas. Warschau, 1898. 8°. ((2) + 204 p.).

ELIOT, George [Miss Evans — Mrs. Cross.]

Daniel Deronda, vide: D. Frischmann, דניאל דירונדה.

EPSTEIN, Salomon.

60. . . . כתבי זלמן Epstein's gesammelte Schriften [Zeitfragen des jüd. Volkslebens]. I. Teil. St. Petersburg [Warschau], 1905. 8°.

FAHN, Ruben.

61. בית ישראל Ein nationales Gedicht. Drohobycz, 1896. 8°. (60 p.).

Das Erwachen der nationalen Gesinnung unter der studirenden Jugend Israels mit jugendlicher Ueberschwänglichkeit feiernd. Vrfr. zählte damals 17 Jahre.

FLEXER, Jacob.

62. למען ציון Fünf Abhandlungen über die Kolonisation Palästinas. Wilna, 1890. 8°. (80 p.).

FRAENKEL, F.

63. אבטואימנציפציה L. Pinsker's Autoemancipation, in's Hebräische übertragen. Berditschew, 1899. 16°. (34 p.).

FRIEDENSTEIN, Simon Lasar.

64. תקות ישראל Ueber die Hoffnungen und Zukunft des jüd. Nationalismus. Warschau, 1889. 12°. (66 p.).

FRIEDLAND, Nathan.

65. כוס ישועה ונחמה Vorträge über die jüd. Kolonisation Palästinas, nebst Erläuterungen talmud. Aussprüche über die nationale Erlösung Israels: I. Teil: כוס התרעלה Breslau, s. a. 4°. (3 + 32 Bl.) II. Teil: כוס ישועות Amsterdam, 1859. 4°. (120 p.).

— ראשון לציון vide: H. Kalischer, דרישת ציון.

66. סלו סלו המסלה Ueber die Kolonisation Palästinas, als Vorläufer nationaler Erlösung, nebst דרך סלולה Vortrag. Loslau [Breslau], 1866. 4° (XIV, 32 u. 104 p.)

67. כוס התרעלה Weissagungen der Propheten und talmud. Weisen über die Zukunft des jüd. Volkes. Amsterdam, 1868. 4°.
(Versteigerungs-Katalog D. Proops, Amsterdam 1900. N. 610.)

68. קול צופיך Vorträge zur Beherzigung und Förderung der jüd. Kolonisation und Wiederbelebung der Nation. Hamburg, 1874. 4°.

קול צופיך. גלוי לכל העמים. מפי כל נביאינו הקדושים. פשוטי דבריהם. Mahnung der Seher Israels an die Könige und Fürsten, als die von Gott creïrten höchsten Repräsentanten der Völker, nach dem Inhalte des Col Zophaich . . . von N. F. . . . in's Deutsche übersetzt und mit Anmerkungen versehen von S. Poper. Inowraclaw, s. a. Lex. — 8°. (XLVIII p.).

69. קול קורא במדבר — *) קול אבירי הרועים Aufrufe und Zuschriften von deutschen und holländ. Rabbinen, die Kolonisation Palästinas betreffend. S. l. e. a. 4° (16 p.).

*) Vgl. Sluzky's, שיבת ציון II. p. 49.

70. יוסף חן Ermahnungen und Ermunterung zur Kolonisation Palästinas. Warschau, 1878. 8°. (192 p.).

71. עלים לתרופה Ueber die jüd. Kolonisation Palästinas. Amsterdam 1881. 8°.

Vorangeht: Een woord tot Opwekking en Aanmoeding voor de Kolonisatie in het Heilige land.

72. עשרה מכתבים Zehn Zuschriften rabbin. Autoritäten über die Förderung der Kolonisation Palästinas, in Sluzky's שיבת ציון II. p. 62—72.

FRIEDLAENDER, Israel.

Am Scheidewege, vide: A. Ginzberg, על פרשת דרכים.

FRIEDMANN, Beer Leo.

73. שומר ישראל Erzählung aus dem jüd. Leben im XV. Jahrh. Aus dem Deutschen übersetzt. Anhang (p. 60—96): Ueber den Beruf Israels, seine Vergangenheit und Zukunft. Warschau, 1880. 8°. (96 p.).

74. נצח ישראל Das ewige Volk. Mission und Zukunft des Judentums; Hoffnung auf „Erlösung“ und Kolonisation Palästinas. Warschau, 1883. 8°. (IV, 92 p.).

FRIEDMANN, Lasar Elias.

75. אל קריינא דאגרתא Polemische Schrift gegen die Wunderrabbis, die Kolonisation Palästinas betreffend. Warschau, 1900. 12°. (29 p.).

FRIEDMANN, Meyer.

76. מה המה היהודים Was sind die Juden? Eine ethnographische Studie. New York, 1898. gr. 8°. (15 p.).

FRISCHMANN, David.

77. דניאל דירונדה Daniel Deronda, a romance by George Eliot (Miss Evans — Mrs. Cross.) translated from the English by . . . Warschau, 1893. 16⁰. (2 u. 774 p.).

Schilderung der ewigen Palästinasehnsucht des Judenvolkes.

FRUMKIN, Israel Beer.

78. להרמת קרן ירושלים ותושביה Zur Verbesserung der Lage Jerusalems und ihrer Bewohner von S. Montagu und A. Asher, aus dem Engl. übersetzt. Jerusalem, 1876. 12⁰. (63 p.).

79. הקונסטיטוציאן die türkische Constitution, gegeben vom Sultan el-Hamid, ins Hebr. übersetzt. Jerusalem, 1877. 12⁰. (32 p.).

FUCHS, Jacob Samuel.

80. הציוניות בדברי ימי ישראל Der Zionismus in der jüdischen Geschichte, seit dem spanischen Exil. Warschau, 1899. 8⁰. (20 p.).

— האשכול vide: I. Günzig, s. v.

GEBIRGER, Elimelech.

81. מציון תשועת ישראל Ueber die Bedeutung des Zionismus für das Judentum. Drohobycz, 1899. 8⁰. (16 p.).

GINZBERG, Ascher (Achad-Haam).

82. על פרשת דרכים Abhandlungen über verschiedene Zeitfragen [des jüd. Lebens]. Zuerst in Monats- und Sammelschriften erschienen (1889—95); geordnet und verbessert vom Autor. Odessa 1895. 8⁰. (XIV u. 298 p.). Zweite erweiterte Ausgabe: I. Teil Berlin 1901. 8⁰. (XX u. 246 p.). II. T. ibid. 1903. 8. (VIII u. 283 p.). III T. ibid. 1904. 8⁰ (XII u. 232 p.). 3. Ausg. I. Teil. ibid. 1904. 8.

Achad Haam. Am Scheidewege. Ausgew. Essays. Deutsch von Israel Friedländer. Berlin, 1904. 8⁰. (XVI u. 271 p.).

83. דברי הבקרת Bericht über die Revision der jüdischen Siedelungen in Palästina und Syrien, von A. Ginzberg und A. Sussmann. Odessa, 1900. 8⁰.

— השלח vide: K. W. Wyssozky, s. v.

GOLDMANN, Jacob.

84. ילקוט ארץ ישראל השלם. Ueber die Vorzüge Palästinas. Systematische Sammlung von Sprüchen aus Talmud und Midraschim. 2 Teile. Jerusalem, 1886. 8⁰. Warschau, 1894. 8⁰.

GOLDMANN, Isaak.

85. שיבת ציון Zions Erlösung, poetische Visionen. (Gedichte). Wilna, 1888. 16⁰. (64 p.)

GOLDZWEIG, J.

86. אגרת לקץ הימין Reflexionen und Betrachtungen über die Zeit der Erlösung und Restauration der jüdischen Nation. Manchester, 1896. 8°. (26 p).

(Fortsetzung folgt.)

Miszellen.

Aus einem handschriftlichen RSIcommentar zu Ta'anith.

In meinem Aufsatze über R. S. ben ha-jathom (Riv. Isr. III p. 181 n. 2) habe ich bemerkt, dass in dem Codex Castelbolognesi sich auch ein פי' לתעניות findet, das in den ersten Seiten ganz von dem gedruckten RSItext abweicht, von p. 3b ab jedoch mit letzterem im Ganzen und Grossen übereinstimmt. Ueber die ersten Seiten will ich an anderer Stelle handeln. Hier möchte ich einige nicht uninteressante Lesarten, die sich im weiteren Teile der Handschrift finden, einer Besprechung unterziehen.

I) Zu dem Ausdrucke הפקיע את השערים p. 10a bemerkt unser Ms.: „לשון פחיתה וחתיכה וגריעה אי נמי לשון חכמה ובקיאות כי פקעינן בקיבעא דירחא. פקעינן ובקאינין חד הוא כלומר נותן דעתו וסברתו להעמיק ולעיין בדבר ויפחד מן הנולד". Ich halte die zweite Erklärung, für einen Zusatz des Copisten Jeḥiel b. Jequthiel (vgl. Riv. l. c. p. 182), der hiermit wohl nur sagen wollte, dass פקע auch eine andere Bedeutung haben könne (In Pess. p. 51b. Beza 4b lesen unsere Ausgaben דידעינן בקיבעא דירחא; für die LA . . . בקיעי בקיבעא, vgl. ד"ס zu den Stellen; zu פקע = בקי vgl. B.b. 164b und Aruch compl. s. v. פקע 7 p. 403b: unsere Ausgaben haben בקיע.

II) Der Ausspruch R. Jirm'jah b. Abbas p. 11b אין תענית צבור בבבל וכו' bezöge sich der Handschrift München zufolge (vgl. דקדוקי סופרים a. l,) auf die Mišna p. 10a הגיע ר"ח כסליו וכו'; R. J. hätte also sagen wollen, dass man in Babylonien die strengen Regenfasten, an denen man wie am 9. Ab schon den Abend vorher zu fasten begann und Tags über sich der Arbeit enthielt, nicht üblich gewesen wären. So erklärt die Stelle auch RSJ in der in unseren Ausgaben vorliegenden Fassung (לעניין איסורי חומרי תענית אמרה ר' ירמייה למילתיה). Dagegen ist nun Manches einzuwenden. Zunächst einmal hätte der Ausspruch eben weiter zu der Mišna p. 12b, in der von den strengen Fasten die Rede ist, angeführt werden sollen, nicht aber mit Bezug auf unsere Mišna, in der lediglich von den ersten leichten Fasten gehandelt wird. — Ausserdem würde — nach dieser Erklärung — R. J. eigentlich nichts Anderes sagen, als was p. 12b (Pessaḥim p. 54 b) im Namen von Samuel berichtet wird. — Jetzt höre man, wie unser unser RSJ Manuscript die Sache auffasst: לאו לעניין אסורי חומרי תענית אמרה ר' ירמיה למילתיה אלא אכילה ושתייה דומייא דמילתיה דרב ששת וכו'. Hiernach würde R. Jirm'jah nicht die genannte Mišnastelle im Auge haben: es wäre sein Ausspruch aufzufassen als Fortsetzung der früheren, in denen davon die Rede ist, dass ein ת"ח nach Möglichkeit sich dem Fasten zu entziehen hätte. R. J. würde also bemerken, dass die Gelehrten Babylons von öffentlichen Fasttagen nur ת"ב zu halten pflegten. Er wird wahrscheinlich den oben angeführten Satz Samuels bereits gekannt, und ihm eine neue Bedeutung unterlegt haben.

III) Daselbst s. v. במה שמש משה hat unser Codex: אנשי גינזק עמי הארץ היו ולא היו יודעין במה שימש משה, eine Bemerkung die mit Recht in unseren Ausgaben fehlt, denn sonst müsste auch Mar 'Uqba als עם הארץ bezeichnet werden, da er ja keine Antwort auf diese Frage finden konnte.

IV) Daselbst s. v. שאין בו אימרא hat der gedruckte RSJtext: כדי שלא יחשדוהו שמא באותה שפה הוציא מעות הקדש משום שנא' והייתם נקיים וג'. Diese Erklärung findet sich bekanntlich im פי' רגמ"ה a. l. Dagegen führt sie RSJ in Aboda zara 34a s. v. אימרא als יש אומר an und fügt hinzu ולאו מילתא (vgl. auch אמרי בינה des R. Hirsch Chajes p. 23b). Nun beachte man, dass in der Handschrift die ganze Stelle, von כדי ab, fehlt. Es handelt sich demnach um ein Einschiebsel aus RGMH.

V) P. 12b lautet im Talmud die erste Fassung der Antwort Samuels: וכי נדר קבל עלי' דלא סגי דלא משלם וכו'. Das würde also heissen, dass wenn er aus Krankheits- oder ähnlichen Gründen nicht fasten könnte, er nicht mehr verpflichtet wäre an einem anderen Tage zu fasten. RSJ jedoch hat — in unseren Ausgaben — s. v. לצעורי Folgendes: לא יהא אלא ליומא אחרינא was nätürlich die Sache auf den Kopf stellt; vgl. die verschiedenen Lösungsversuche in ed. Wilna (Randglosse ad RSJ l. c. und הגהות הב"ח auch הגהות ר"ב רנשבורג). Unsere Handschrift hat nachstehenden Text: איםתי מיצער נפשיה לא יהא אלא ליוהרא d. h. wenn er trotz Krankheit doch fasten wollte, so täte er kein verdienstliches Werk, es wäre vielmehr als Stolz aufzufassen (cf. Ber. p. 17 b). ליוהרא mochte in ליו הרא verschrieben worden sein, was dann als ליו[מא] [א]ח־[ינ]א aufgefasst wurde. Der Sinn wäre also folgender: Da er nicht mehr zu tun verpflichtet ist, als er eben heute ohne Beschwerden tun kann, so braucht er auch nicht daran zu denken, an einem anderen Tage nachzufasten. Glatt ist allerdings der Ausdruck keinesfalls.

VI) P. 13 b s. v. דאלו מותרין (Ende) hat in unseren Ausgaben eine unverständliche Fassung; Rabbinowicz a. l. (p. 72 Anm. י) sagt richtig ומעות הד' יש בו. Unsere Handschrift hat folgenden Text ומשום דהא מילתא [am Rande לא] קיימא הכי, לא פריך ליה מכ"ד באמצעיות — Der Sinn wäre also: Tatsächlich hätte er ihm einwerfen können, dass ג' ראשונות unrichtig ist, da ja auch die שניות die Zusatzsegenssprüche nicht haben; aber da es sich dem Fragenden nicht darum handelt, er vielmehr beweisen möchte, dass man immer 24 Benedictionen zu sagen hätte, so beschränkt er sich auf die Frage, mit welchem Rechte sein Gegner einen Unterschied zwischen den ersten und mittleren Fasten herstellen möchte (s. auch מהרש"א a. l.).

H. P. Chajes

Ueber cod. Laur. Plut. I. 53.

Ihrem Wunsche gemäss, habe ich die קושיות על רש"י in der Laurenziana (Plut. I 53) flüchtig angesehen. Die anonyme Schrift macht dem Inhalte und dem Sinne nach den Eindruck einer verhältnissmässig jungen Arbeit; man beachte die mehrfach vorkommenden Ausdrücke מקשין העולם מפרשי העולם, und Aehnliches. Der halachische Teil (zu B. in פ' משפטים und in ס' ויקרא) ist wertvoller als der agadische. Im Ganzen handelt es sich nicht so sehr um קושיות als um Erklärungen in Form von Frage und Antwort. Jede Parascha schliesst mit einem mehr oder weniger holprigen Verslein. Sehr häufig wird in den ersten drei Büchern מהר"ר zitiert; wer jedoch dieser Lehrer war, ist nicht angegeben; p. 12a hat: ומהר"ר כתב שמעתי בשם מהר"רי פ"יצון נ"ע. Ausser רמב"ם רמב"ן ורלב"ג kennt dieser מהר"ר noch הר"ר יצחק אבן לאטיף p. 16a. Der Verfasser unserer Schrift schreibt p. 16d ושמעתי אומרים בשם מהררי"ק נ"ע er nennt ausserdem einigemal den סמ"ג; curios ist p. 37b כך פירש הסמ"ג אמנם הרמבם ז"ל לקח לו שטה אחרת בסמ"ק שלו (!) ומשם תבינהו.

Verantwortlich für die Redaktion: Dr. A. Freimann in Frankfurt a. M.
Für die Expedition: J. Kauffmann, Verlag in Frankfurt a. M.
Druck von H. Itzkowski in Berlin.